

Koruyucu Aile Hizmet Modeli İle İlgili Yapılan Çalışmaların Sosyal Sermaye Bağlamında Analizi

Analysis of the studies on the Foster Family Service Model in the context of social capital

Yavuz Selim KAYMAKCI ¹

Yayın geçmişi:

Makale gelişi:
15.10.2021
Revizyon:
19.11.2021
Kabul tarihi:
23.12.2021
Yayınlanma tarihi:
31.12.2021

Anahtar kelimeler:

Koruyucu aile, sosyal sermaye, sosyal hizmet, korunma ihtiyacı olan çocuk.

Keywords:

Foster-parents, social capital, social work, child in need of protection

Özet: Koruyucu aile hizmet modeli dezavantajlı gruplardan olan korunmaya ihtiyacı olan çocukların yüksek yararı için uygulanan hizmet modellerinden biridir. Koruyucu aile hizmet modeli, korunmaya ihtiyacı olan çocukların psikososyal gelişimlerinin desteklenmesini ve aile ortamında sevgi ile büyümesini sağlayarak çocukların yüksek yararını ilke edinmektedir. Sosyal sermaye kavramı ise temelde sosyal ilişkileri vurgulayan ve birçok alanda kullanılan bir kavramdır. Hem sosyal sermaye hem de sosyal hizmet kavramları interdisipliner ve çok boyutlu yapıya sahiptir. Koruyucu aile hizmet modeli sosyal hizmetin çocuk refahı alanındaki uygulamalarından biridir. Toplumsal sorunların çözümünde önemli bir kavram olan sosyal sermaye, makro boyutta toplumsal sorunların çözülmesini amaçlayan koruyucu aile hizmet modeliyle kesişmektedir. Günümüzde koruyucu aile hizmet modeli yaygınlaştırılmak istenirse de korunmaya ihtiyacı olan çocukların kurum bakımı hizmet modelinde daha fazla olması toplumların sosyal sermayeleri ile ilişkisini ortaya çıkarmanın haricinde, kurumlarda yetişen çocukların toplumsal bağları ve sosyal sermayeleri olumsuz etkilenmektedir. Bu çalışmanın amacı koruyucu aile hizmet modelinin bileşenlerinden olan öz aile, koruyucu aile ve kurum ilişkisinin sosyal sermaye bağlamında değerlendirilmesidir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması yapılarak koruyucu aile hizmet modeli ve sosyal sermaye ile ilgili çeşitli kaynaklara ulaşılmış bu kaynakların analizi yapılmıştır. Literatürde koruyucu aile hizmet modeli ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi inceleyen çok fazla çalışma bulunmaması bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Abstract: The foster family service model is one of the service models implemented for the best interests of children in need of protection, who are among the disadvantaged groups. The foster family service model adopts the highest benefit of children as a principle by supporting the psychosocial development of children in need of protection and ensuring that they grow up with love in a family environment. The concept of social capital is a concept that basically emphasizes social relations and is used in many areas. The fact that social capital is an interdisciplinary concept and the multidimensional structure of social work reveals the relationship between them. The relationship between the foster family service model, which is one of the applications of social work in the field of child welfare, and the concept of social capital emerges from the importance of social capital in solving social problems. Today, although the foster family service model is desired to be expanded, the fact that children in need of protection are more in the institutional care service model reveals the relationship with the social capital of societies. The aim of this study is to examine the relationship between the foster family service model and social capital, and to evaluate the relationship between the foster family, the foster family and the institution, which are the components of the foster family service model, in the context of social capital. In this study, various sources related to the foster family service model and social capital have been reached by making a literature study from qualitative research methods, and these sources have been analyzed. The fact that there are not many studies examining the relationship between the foster family service model and social capital in the literature reveals the importance of this study.

1. GİRİŞ

Ekonomik gelişmelerin etkisiyle ortaya çıkan sermaye kavramı beşeri sermayeyle birlikte sosyal bilimlerde de kullanılmaya başlamıştır. Küreselleşme ve toplumsal yapıdaki değişimlerle birlikte beşeri sermayeden sonra sosyal sermayenin de önemi ortaya çıkmaya başlamıştır. Kavramın çok

¹Psikolojik Danışman, Yüksek Lisans Öğrencisi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, yavuzselimkaymakci@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7366-8787

boyutlu olması ise birçok disiplini etkilemesine sebep olmaktadır. Kavramı oluşturan unsurlar ve belirleyiciler noktasında birçok araştırmacı farklı görüş belirtmektedir. Sosyal sermayeyi oluşturan unsurlar arasında öne çıkanlar; güven, normlar ve sosyal ağlardır. Birçok sosyal bilimci farklı unsurlar üzerinden kavramı açıklamıştır. Coleman kavramı normlar unsuru üzerinden ele alırken Fukuyama ise güven unsuru üzerinde değerlendirmiştir. Yapılan çalışmalarda kavramın pozitif yönleri olduğu gibi negatif yönlerinin de olabileceği ifade edilmektedir.

Sosyal hizmetin multidisipliner bir anlayışa sahip olması, sosyal sermaye kavramının çok boyutlu olması noktasında kesişmektedir. Literatüre bakıldığında sosyal sermaye ile ilgili yapılan yüksek lisans/doktora tezlerinin son yıllarda artış gösterdiği görülmektedir. Özellikle sosyal hizmet ve sosyoloji alanında sosyal sermaye ile ilgili tezlerin sayısındaki artış çalışmanın önemini göstermektedir. Sosyal hizmet aile, çocuk, yaşlı, kadın, engelli ve yoksulluk gibi pek çok alanda kişilerin refahını artırarak, toplumsal sorunların azalmasına yönelik uygulamalarda bulunan bir meslek disiplindir. Bu anlamda sosyal hizmetin çalışma alanlarından biri çocuk refahı alanıdır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bu alanda aile ve kurum temelli hizmetler vermektedir. Aile temelli hizmetlerden olan koruyucu aile hizmet modeli, korunmaya ihtiyacı olan çocukların aile ortamında sevgiyle büyümesini sağlamayı amaçlamaktadır. Bakanlığın çocuğun yüksek yararı ilkesiyle birlikte koruyucu aile hizmet modeline verdiği önem son yıllarda koruyucu aile uygulamalarında artmasını sağlamıştır. Ayrıca koruyucu aile hizmet modeli ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında son 10 yılda yaşanan artış göze çarpmaktadır. Yapılan çalışmalardaki artış koruyucu aile hizmetiyle ilgili yaşanan sorunları da ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunların sosyal sermaye kavramıyla ilişkili olduğu göze çarpmaktadır. Sosyal sermaye kavramının işlevselliğinin koruyucu aile hizmet modelinde de önemli olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda araştırmanın konusunu çocuk refahı alanında yapılan hizmetlerden olan koruyucu aile uygulamasının sosyal sermaye bağlamında değerlendirilmesi oluşturmaktadır.

2. KAVRAM OLARAK SOSYAL SERMAYE

Sermaye kavramı ekonomik gelişmelerin etkisiyle birlikte 1970’li yıllara kadar daha çok iktisadi anlamda kullanılmaya başlayan bir kavramdır. Sermaye kavramı beşeri sermayenin ortaya çıkmasıyla birlikte sosyal bilimlerde kullanılmaya başlamıştır. Küreselleşmenin etkisiyle değişen toplum yapısı, sosyal ağların etkinliğinin azalması ve bireysel yaşamın etkisinin artması sosyal sermaye kavramının sosyal bilimlerdeki önemini göstermektedir. Fyı(Yarç,2011). Sosyal sermaye kavramı, eğitim, ekonomi, sosyoloji, siyaset gibi birçok bilim dalını etkilemektedir. Sosyal sermaye kavramı sosyolojik ve iktisadi açıdan birçok bilim insanının ilgisini çekmiştir. Sosyal sermayeyi kavram olarak kullanan ilk bilim insanı ise Lyda Hanifan’dır. Hanifan, sosyal sermaye kavramını birey-aile iletişiminin gelişmesi, sosyal ağlar ve sempatik ilişkiler olarak ifade etmiştir. Hanifan, Batı Virginia bölgesinde yapmış olduğu çalışmasında kırsal kesimdeki bireylerin okul performansını artırmaya yönelik sivil katılımlarının daha iyi yaşam koşulları sağladığını vurgulamıştır. Hanifan sosyal sermaye kavramını toplum bağlamında “yatırım” olarak belirtmiştir. Sivil katılımın önemini vurgulamasıyla Tocqueville’in görüşleriyle benzerlik göstermektedir. Sosyolojik açıdan ele alan Alexis De Tocqueville, 1831 yılında Amerika’da yaptığı bir çalışmada Amerikan demokrasisinde sivil toplum kuruluşların etkileşiminin belirleyici olduğunu ifade etmiştir (Field,2008). Tocqueville, demokratik toplumlarda yoğun bir şekilde görülen sivil ağların, bireyselleşmeyi engellediğini düşünmektedir. Bu bağlamda Tocqueville’ in Amerika’da yapmış olduğu gözlemleri açıkladığı “Amerikan demokrasisi” kitabında sosyal sermaye kavramıyla ilişkili bilgiler yer almaktadır.

Kavramın interdisipliner bir kavram olması adına 1980’li yıllardan itibaren Bourdieu, Coleman, Putnam, Fukuyama gibi birçok sosyal bilimci önemli çalışmalar yapmıştır. 1980’ li yıllarda sosyal sermaye kavramının ilk sistematik analizini Pierre Bourdieu yapmıştır. Bourdieu, toplumu anlamının toplumdaki sermayeyle gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda ekonomik sermayenin yanı sıra kültürel ve sosyal sermayeyi ekleyerek sermaye kavramını çeşitlendirmiştir. Aynı zamanda Marksist anlayışı sosyal sermaye bağlamında ele alan Bourdieu, kapitalist düzende bireylerin ekonomik çıkarlarını sosyal sermayeyle korumaya çalıştığını ifade etmektedir.

Bourdieu kavramı kültürel ve ekonomik sermaye bağlamında daha çok bireysel düzeyde ele almış, elit kesim arasındaki sermayeye dikkat çekmiştir (Bourdieu, 2010). Ayrıcalıklı kesimlerin üstünlüklerini devam ettirebilmeleri için sosyal sermayenin işlevselliğine vurgu yaparak elit kesimleri daha üst konumlara taşıyabileceğine vurgu yapmıştır (Yarcı, 2011). Bourdieu'dan sonra sosyal sermaye kavramını ele alan Coleman ise kavramı Bourdieu gibi sosyal eşitsizlikler üzerinden ele almıştır. Coleman, sosyal sermaye kavramının sadece elit kesimdeki bireylere yönelik olmadığını, dezavantajlı kesimdeki topluluklara da ciddi ölçüde yarar sağladığını ifade etmektedir. Bu bağlamda sosyal sermaye literatürüne Bourdieu' dan daha fazla etki etmiştir. Coleman'dan sonra sosyal sermaye kavramını ele alan Putnam ise kavramın bireysellikten çıkarak kamusal bir nitelik kazanıp kalkınma söylemine girmesini sağlamıştır. Bu bağlamda Putnam sosyal sermayeyi toplumsal düzeyde işlevselliği olan bir kavram olarak tanımlamıştır (Uğuz, 2010). Toplum temelli sosyal sermaye anlayışı olan Putnam yaptığı çalışmalarda sivil katılımın azalmasının toplumların sosyal sermayesinin azalmasıyla doğrusal bir ilişkisinin olduğuna dikkat çekmiştir (Putnam, 2010). Sosyal sermaye alanında çalışmalar bir diğer sosyal bilimci Francis Fukuyama ise ekonomik, toplumsal refah ve kalkınmanın sosyal sermayeyle ilişkisini 'güven' unsuru üzerinden ele almıştır. Fukuyama ekonomik kalkınmanın toplumsal kalkınmayla birlikte oluşabileceğini ifade etmekte olup güven unsurunun güçlü sosyal kurumlar oluşturmasındaki öneme dikkat çekmiştir. Aynı zamanda Fukuyama sosyal sermayeyi kişilerarası işbirliğini destekleyen resmi olmayan normlar bütünü olarak açıklamaktadır (Fukuyama, 2002).

Literatüre bakıldığında sosyal sermayenin genel olarak pozitif etkilerinden bahsedilse de negatif etkileri üzerinde de durulması gerekmektedir (Şan ve Akyiğit, 2015). Bourdieu' nun sosyal sermaye görüşünden yola çıkarak sosyal sermayenin bir anlamda toplumsal eşitsizliğe neden olabileceği düşünülebilir. Sosyal sermaye kavramının kurucularına yöneltilen eleştirilerden biri kavramın genel anlamda olumlu katkıları üzerinde durulması, olumsuz etkilerine dair bakış geliştirilmemesidir. Bu bağlamda kavramın genellikle iktisadi kalkınma temeliyle birlikte pozitif anlamda kullanılması, kavramın net bir tanımının yapılamaması, ölçümünün geçerliliği noktasında yapılan tartışmalar bulunmaktadır. Aynı zamanda kavramın tarihsel süreç içinde toplumsal yapı dinamiklerinin değişebileceği göz önünde bulundurulmadan oluşturulduğu, kültürel dinamikleri sosyal sermayenin ölçümü noktasında göz ardı ettiği ifade edilmektedir (Şan ve Akyiğit, 2015).

2.1. Sosyal Sermayenin Bileşenleri

Sosyal sermayeyi oluşturan unsurlar noktasında birçok araştırmacı farklı bileşenlere değinmektedir. Sosyal sermaye kavramının günümüze kadar ulaşmasında ve kavramın ortaya çıkmasında öne çıkan sosyal bilimciler tanımlarını farklı unsurlar üzerinde açıklamaktadır. Bunlar arasında en çok öne çıkan unsurlar güven, normlar ve sosyal ağlardır. Aynı zamanda sosyal sermaye kavramının net bir tanımının olmadığı gibi belirleyicileri konusunda birçok farklı görüş bulunmaktadır. Çalışmaların çoğunda sosyal sermaye için önemi de göz önünde bulundurulurken bu belirleyiciler yaş, cinsiyet, etnik yapı, eğitim olarak sıralanabilir (Günkör ve Özdemir, 2017). Bu bölümde sosyal sermayenin belirleyicileri ve sosyal sermayenin unsurları arasındaki ilişkiye de değinilecektir.

Güven

Bireylerin günlük sosyal ritüellerinin aile ve arkadaşlık bağı içerisinde sağlıklı bir iletişim ortamında yürütülmesinde etkili olan bir kavram olduğu ifade edilmektedir (Günkör ve Özdemir, 2017). Çoğu araştırmacı güven unsurunu sosyal sermayenin en önemli unsuru olarak değerlendirmektedir. Fukuyama(2001) bir toplumun güven duygusunun gelişmesinin sosyal sermayesiyle doğrudan ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Güvenin oluşmadığı bir toplumda yani bireyler arasında ve birey ve kurum arasında veya kurumlar arasında yabancılaşma ortaya çıkacaktır. Yabancılaşma bireyin toplumsal, kültürel ve çevresine olan uyumunda azalma, bireyin çevre denetiminin ortadan kalkması ve denetim ve uyumun giderek azalması, yalnızlık ve çaresizliğe yönelmesi olarak tanımlanmaktadır (Şimşek vd., 2000:202)

Sosyal sermayenin bileşenlerinden güven unsurunun sosyal sermayenin belirleyicilerinden olan eğitim ile ilişkisine bakıldığında, bireylerin eğitimle birlikte başkalarına güven duyabileceği, sivil toplum kuruluşlarına katılımın artabileceği düşünülmektedir (Günkör ve Özdemir, 2017). Böylece eğitimin sosyal sermaye birikimi üzerinde etkisi ortaya çıkmaktadır. Literatüre bakıldığında bireysel açıdan, yüksek eğitim ve gelir düzeyi ile kişiler arası güven ve sosyal gruplara üyelik arasında güçlü bağlar olduğunu göstermektedir (Helliwell ve Putnam, 1999). Yapılan çalışmalar eğitim düzeyindeki artışın güven ve sosyal katılımı artırdığını böylece sosyal sermayenin pozitif yönde etkilendiğini göstermektedir. Güven unsurunu sosyal sermayenin belirleyicilerinden yaş unsuruyla birlikte ele alacak olursak, bireylerin yaşlarının arttıkça sosyal ağlarının geliştiği sosyal ilişkiler içerisinde yaşanan deneyimlerin ise toplumdaki güven duygusunu ve sosyal sermayeyi etkileyebileceği düşünülmektedir.

Sosyal ağlar

Bireyler arası ve birey-toplum arasındaki etkileşim sonucunda oluşan sosyal ağlar kavramı sosyal sermaye için önem arz etmektedir. Her bireyin sosyal ağlarının mevcut koşullarına göre farklılaşması, bireyler arasında eşitsizliğe yol açabilmektedir (Bayır Aslan, 2019). Bu bağlamda sosyal sermayede yaygın olarak kabul edilen olumlu yaklaşım dışında ağların niteliği de değerlendirilmiştir (Uğuz, 2010).

Sosyal ağlar unsurunun sosyal sermaye belirleyicilerinden gelir ile ilişkisine bakıldığında gelirin sosyal ağlara katılımındaki ve sosyal ağların niteliğindeki etkisi görülmektedir. Yüksek gelir seviyesindeki bireylerin güçlü sosyal ağlar kurabildiği böylece sosyal sermayelerinin pozitif yönde etkilendiği görülmektedir. Özellikle hizmet sektöründe yüksek gelir ve sosyal sermaye arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.

Yaşın sosyal ağların gelişimi ve ilişkiler arasında önemli bir faktör olduğu görülmektedir (Kılıç, 2018). Kesin olmamakla birlikte sosyal sermayenin yaşla birlikte artış göstereceği, toplumda yaşlı nüfusun sosyal sermayesinin genç nüfusa göre daha fazla olması beklenmektedir.

Medeni durum, cinsiyet gibi faktörlerin sosyal ağlara katılımında etkili olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalara bakıldığında evli ve çocuklu çiftlerin çocuk sayısındaki değişikliğe de bağlı olmakla birlikte zaman ve sosyal imkan nedeniyle sosyal sermaye ve ağlara katılımının düşük olduğu görülmektedir (Günkör ve Özdemir, 2017). Meslek sahibi olmak işsiz bireylere göre sosyal katılımın artarak sosyal sermayenin gelişmesine sebep olmaktadır.

Eğitim düzeyindeki gelişimin sosyal ağlara katılım ve sosyalleşme süreçlerine pozitif etkisi olduğundan bahsedilebilir. Eğitim sürecinde sosyal sermaye düzeyleri farklı öğrencilerin bir arada eğitim görmelerinin sosyal etkileşimi artırarak sosyal ağların ve beraberinde sosyal sermayenin gelişmesine sebep olmaktadır.

Normlar

Yazılı ya da yazılı olmayan toplum davranışlarını yöneten kurallar topluluğu olarak bilinen normlar, toplumun ahlaki değerlerini yansıtır. Bu ahlaki değerler kültürel farklılık özelinde değişiklik gösterebilir. Normlar sosyal sermayenin oluşumunda bireyler arasındaki bağı güçlendirerek ve toplumun çıkarları ön planda tutularak etkili olmaktadır. Normları sosyal sermayenin görüşünün merkezine yerleştiren sosyal bilimci Coleman güçlü bir sosyal sermayenin normların güçlü olmasıyla birlikte devamlılığa ulaşacağını ifade etmektedir (Coleman, 2010).

Normlar unsurunun sosyal sermayenin belirleyicilerinden olan etnik yapı ve bölgeyle ilişkisine bakıldığında etnik yapı değişikçe toplumdaki normların farklılaşabileceği bunun da toplumlardaki sosyal sermaye düzeyini etkileyebileceği görülmektedir. Eğitim ile ilişkisine bakıldığında ise eğitimin sosyal normlar ve kuralların öğrenilmesine pozitif etki yaptığı, eğitim düzeyi yüksek bireylerin normlara bağlılıkları toplumun sosyal sermayesine katkı sağlayabilmektedir (Gök, 2014).

2.2. Sosyal Sermaye ve Sosyal Hizmet Arasındaki İlişki

Sosyal sermaye bir toplumda bulunan insani değerler, dini değerler, kültürel değerler ve ailevi değerlerin toplamı ve bunlar arasındaki ilişkinin yorumlanması olarak ifade edilebilir. Temple (2000) sosyal sermayeyi mikro anlamda iki kişi arasındaki güvene dayalı ilişki kurma, makro anlamda ise toplumdaki bireylerin kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları arasındaki koordinasyonunu kolaylaştırarak bireylerin işlevselliklerini artıran norm, güven ve sosyal ağlar olarak tanımlamaktadır. Kavramın ortaya çıktığı dönemlerde iktisadi anlamda kullanıldığı fakat daha sonra birçok bilim dalını etkilediği ve sosyal bilimlerde de kullanılmaya başladığı görülmektedir.

Sosyal hizmet mesleği ve disiplini, Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW,2014) tarafından insanlar arası problem çözme, bireyleri güçlendirerek iyilik halini sağlama, sosyal değişimi gerçekleştirme, toplumsal bağlılığı güçlendirme, yetkin ve özgür bireyler oluşmasına olanak sağlama olarak tanımlanmaktadır. Kwok(2003) ise literatürdeki sosyal hizmet mesleğine ait tanımlardan farklı olarak sosyal hizmet uygulamalarında sosyal sermayenin geliştirilmesine dikkat çekmekte ve sosyal sermaye kavramına önem vermektedir. Sosyal sermayenin sosyal hizmet uygulamalarında yer almasının önemli bir değişimi getireceğini ifade etmektedir (Kwok, 2003; akt. Polat, 2012:30). Sosyal sermaye kavramının çok boyutlu yapısı ve birçok bilim dalını etkileyen bir kavram olması, sosyal hizmet disiplinin de mikro, mezzo ve makro boyutu düşünüldüğünde sosyal sermaye kavramıyla ilişkisinin ele alınması gerektiği düşünülmektedir.

Literatüre bakıldığında sosyal hizmet disiplininin akademik ve profesyonel anlamda gelişmesinde “sosyal sermaye” kavramının etkili olduğu görülmektedir. Sosyal sermaye, bireysel ve toplumsal sorunların çözümünde etkili bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Alyüz, 2018). Sosyal sermayenin bireysel, kurumsal ve toplumsal düzeylerde sosyal hizmet uygulamalarında kullanılabilecek yararlı ve çok boyutlu bilgiler sağlayabileceği düşünülmektedir (Hawkins ve Maurer, 2012). Bu bağlamda sosyal sermayenin mikro, mezzo ve makro boyuttaki sosyal hizmet uygulamalarında işlevsel olarak kullanılabileceği düşünülmektedir.

Sosyal sermaye kavramının kişilerarası ilişkilerin sonucuna yaptığı vurgu sosyal hizmet yaklaşımlarından *ekolojik perspektif ve güçlendirme yaklaşımı* açısından kesişmektedir. Sosyal hizmet yaklaşımlarından ekolojik perspektif birey-çevre uyumu ve bunlar arasındaki sosyal ağlara vurgu yapmaktadır. Kongar (1972), sosyal hizmet disiplininde bireyin iyilik halinin geliştirilmesinde çevresi içinde bireye odaklanmak ve sorunun çözümünde bireyde bulunan mevcut potansiyellerin açığa çıkarılarak bireyin güçlendirilmesine vurgu yapmaktadır (Kongar, 1972: 2-11). Ekolojik yaklaşımın vurguladığı birey-çevre etkileşimi bireylerin sosyal sermayesindeki yapılarla etkileşimi olarak da ifade edilebilir (Polat, 2012). Bireyin çevresindeki sosyal ağların niteliği ve bu ağlarla arasındaki ilişki ekolojik perspektifin ele aldığı konulardan biridir. Sosyal hizmet açısından sosyal ağlar, birey-çevre ilişkisini anlama ve sorun oluşmasında çevrenin etkisini tespit edebilmek açısından önemlidir. Bu bağlamda sosyal hizmet uygulamalarında ekolojik perspektifin sosyal sermaye kavramı ile kesiştiği anlaşılmaktadır. Sosyal hizmet yaklaşımlarından güçlendirme yaklaşımı ise bireyin güçlü yönleri üzerinde durularak iyilik halinin artırılmasını amaçlamaktadır. Sosyal hizmet disiplininin temelinde bireylerin güçlendirilmesi, özgüvenlerinin artması ve kendine yetebilme özelliğinin gelişmesi bulunmaktadır. Bunların gelişiminde bireylerin sosyal ağ yapısının güçlendirilmesi önemlidir. Bireyin iyilik halinin gelişmesinde sosyal sermayenin unsurlarından aidiyet kavramına önem veren güçlendirme yaklaşımı grup, topluluk ve toplumların gücüne vurgu yapmaktadır (Johnson ve Yanca, 2007; akt. Polat, 2012).

Sosyal sermayenin unsurlarından *sosyal ağların* sosyal hizmetle ilişkisi bireylerin sosyal destek ihtiyaçları noktasında ortaya çıkmaktadır. Sosyal ağların eksikliği bireylerin sosyal destek ihtiyaçlarını artırmaktadır (Alyüz, 2018). Bireyin sosyal ağlarındaki eksiklik informal sosyal destek imkanlarını azaltarak sosyal hizmet gibi mesleki ve profesyonel yardımlara bağımlı

olmasına sebep olur (Barth, 2015; akt. Alyüz, 2018). Sosyal hizmet uygulamaları bireylerin sosyal destek ihtiyacını azaltarak kendine yetebilme becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Sosyal ağ odaklı çalışma ise, bireyin hayatını kolaylaştırarak ya da genel iyilik halini sürdürerek bireyin sosyal destek potansiyelini ortaya koyar (Alyüz, 2018). Bu bağlamda sosyal sermaye ve sosyal hizmet mesleği kesişmektedir.

Sosyal hizmetin multidisipliner bir alan olmasından kaynaklı olarak sosyal hizmet uygulamalarında sosyal sermaye kavramından yararlanılmaktadır. Sosyal çalışma uygulamalarında toplumsal yapıların ve toplumun sosyal ağlarının iyi analiz edilmesi gerekmektedir (Alyüz, 2018). Toplumlardaki kültürel farklılıklar bireylerin sosyal sermayesini etkilemektedir. Toplumsal yapıların ve toplumun sosyal ağlarının analizinin **çokkültürcü perspektifle** ele alınması sosyal hizmet disiplini açısından önemlidir. Doğu-Batı kültüründeki farklılıkların sosyal sermaye bağlamında değerlendirilmesinin yapılması çokkültürcü perspektif açısından önem arz etmektedir. Sorun çözme aşamasında bireyin içinde bulunduğu çevreyi sürece dahil etmek istemesi, sahip olduğu kültürel değerlerin etkisinde kaldığını göstermektedir. Bireyin içinde bulunduğu sosyal ağların niteliği ve niceliğinin kültürel farklar bağlamında değerlendirilmesi aynı zamanda sosyal hizmet uzmanının rollerinden de biridir.

Sosyal hizmet literatüründe **sosyal ilişkiler** önemli bir yer edinmektedir. Toplumlarda küreselleşmenin etkisiyle birlikte oluşan bireysellik beraberinde sosyal ilişkilerin zayıflamasından kaynaklı toplumsal sorunların artmasına sebep olmaktadır. Toplumsal sorunların çözümünde etkili olan unsurlardan biri ise bireylerin sosyal sermayelerinin geliştirilerek sosyal işlevselliklerinin artırılmasıdır. Sosyal işlevselliği artan bireylerin doğru ve yeterli kaynaklara ulaşması kolaylaşacaktır. Sosyal kaynakları anlamada sistematik bir bilgi sunan sosyal sermaye analizi bireylerin sosyal çevresinden elde edebileceği fırsatları ortaya çıkarır (Alyüz, 2018). Sosyal sermaye analizi sosyal çalışmacı ve bireylere sosyal kaynaklar noktasında farkındalık oluşturmaktadır. Bu bağlamda sosyal sermaye analizi **topluma uyum, sosyal hayata katılım, ve sosyal eksikliklerinin giderilmesini** kolaylaştırarak sosyal hizmet uygulamalarına katkı sağlamaktadır.

Sosyal hizmet literatüründe sosyal sermaye kavramı, sivil toplum kuruluşları ve kamu kuruluşlarının üstlendikleri roller ve sosyal sermayenin gelişimi bağlamında ele alınmaktadır (Healy ve Hampshire, 2002; Hampshire ve Healy, 2000; Nuno, 2008). Sosyal sermayenin geliştirilmesinde öne çıkan kavramlar işbirliği, ortaklık ve katılımdır (Polat, 2018). Kamu ve sivil toplum kuruluşlarının yerel topluluklarla etkileşimi ve işbirliği önemli bir yere sahiptir (Hampshire ve Healy, 2000). Sosyal sermayenin 'yapıştırıcı (adhesive)' işlevi toplum içindeki birlik, beraberlik ve dayanışma değerlerine katkısını bulunmaktadır. Sosyal hizmet mesleği ise birey, grup ve toplumla çalışmada toplumsal ilişkileri ve sosyal sermayenin 'yapıştırıcı' işlevini kullanmaktadır. Sosyal hizmet uygulamaları bireylerin ihtiyaçları ve içindeki buldukları sosyal ağ arasında köprü kurulmasını sağlamaktadır (Jordan, 2003). Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanları tarafından **yerel ve kamusal düzeyde sağlanması gereken işbirliği**, sosyal sermayenin gelişimi ile ilişkilidir.

Sosyal sermaye kavramının gelişiminde önemli bir yere sahip olan Bourdieu elit kesim arasındaki sermayeye dikkat çekerek, ayrıcalıklı kesimlerin sosyal sermayeyi üstünlüklerini devam ettirebilmek için kullandığına vurgu yapmıştır. Bir diğer bilim insanı Coleman ise kavramı sosyal eşitsizlikler üzerinden ele alarak, kavramın sadece elit kesimdeki bireylere yönelik olmadığını, dezavantajlı kesimdeki topluluklara da ciddi ölçüde yarar sağladığını ifade etmiştir. Sosyal hizmet disiplininin uygulama alanlarından biri olan sosyoekonomik açıdan zayıf olan dezavantajlı kesimlerin güçlendirilerek **toplumdaki sosyal eşitsizliklerin giderilmesi** sosyal sermaye kavramıyla ilişkilendirilebilir. Dezavantajlı bireylerin düşük sosyal sermayeye sahip olmaları iyilik hallerini artıracak kaynaklara erişimi zorlaştırmaktadır. Böylece sosyal hizmet uygulamalarında fırsat eşitliği sağlanabilmesi için sosyal sermaye analizinin önemi ve katkısı ortaya çıkmaktadır (Alyüz, 2018). Sosyal sermaye makro anlamda yetersiz sosyal ağlara sahip olan toplulukların ekonomik, beşeri ve sosyal sermaye edinmelerinde engellerin azaltılması

noktasında sistematik bir analiz sunmaktadır. Etkili sosyal hizmet uygulamaları için tarihsel zaman içerisinde sosyal ve ekonomik kaynaklara erişimi engellenen bireylerin yaşadıkları sosyal değişim süreçlerinin sosyal sermayelerine olan etkisi iyi anlaşılmalıdır (Hawkins ve Maurer, 2012). Düşük sosyal sermayeye sahip olan dezavantajlı gruplar için bağlayıcı, köprü kurucu ve bağlantı kurucu sosyal sermaye türleri ile birlikte sosyal hizmet uygulamalarında bütünlükçü bir yaklaşım bireylerin fırsatlara erişimini kolaylaştırmaktadır. Bu anlayış sosyal çalışma uygulamalarındaki *sosyal adalet* kavramıyla kesişmektedir. Bu bağlamda bütünlükçü bir yaklaşımla sosyal sermaye analizi yapılarak bireylere fırsat eşitliği oluşturulması *hak temelli sosyal hizmet uygulamaları* kapsamında değerlendirilebilir.

3. METODOLOJİ

3.1. Araştırmanın Amacı ve Problemi

Araştırmanın amacı koruyucu aile hizmet modeli ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi inceleyerek koruyucu aile hizmet modelinin bileşenlerinden olan öz aile, koruyucu aile ve kurum ilişkisinin sosyal sermaye bağlamında değerlendirilmesidir. Bu noktada araştırmanın sorunsalı “Sosyal sermaye kavramı Türkiye’deki koruyucu aile hizmet modelinin niteliğinde bir etken olabilir mi?” şeklinde belirlenmiştir. Bu bağlamda araştırma sorunsalına hizmet eden alt sorunsallar da aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

- Sosyal sermaye kavramındaki sosyal ağlar unsurunun zayıf olması koruyucu aile hizmetinin verimliliğini azaltmakta mıdır?
- Koruyucu aile hizmet modelinin yaygınlaşması noktasında yaşanan sorunların sosyal sermayeyle ilişkisi bulunmakta mıdır?
- Koruyucu ailelerin eğitim düzeyi ve hizmete ilişkin algıların gelişmesinin sosyal sermayelerine katkısı bulunmakta mıdır?
- Koruyucu aile hizmet modelinde sivil toplum kuruluşlarının yeri ve sosyal sermaye arasında ilişki bulunmakta mıdır?

3.2. Araştırmanın Yöntemi, Veri Seti ve Sınırlılıkları

Çalışmada araştırma yöntemi olarak içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. Veri toplama tekniği olarak doküman inceleme tekniği kullanılmış, örneklem seçiminde ise amaçlı örnekleme yöntemlerinden “benzeşik (homojen) örnekleme” yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda Ulusal Tez Merkezi detaylı tarama sayfasında yıl aralığına 2000-2021 ve “özet” arama alanına “sosyal sermaye” anahtar kelimesi yazılarak filtreleme yapılmış ve 138 adet tez incelemeye tabii tutulmuştur. İncelemede tezlerin hangi disipline ait olduğu sınıflandırılmıştır. Ulusal Tez Merkezi detaylı tarama sayfası ve dergipark.org.tr sitesindeki arama alanına “koruyucu aile” anahtar kelimesi yazılarak filtreleme yapılmış ve 8 adet çalışma incelemeye tabii tutulmuştur. Araştırma kapsamında ele alınan çalışmaların seçilmesinde araştırma bulgularında alt araştırma sorunsallarına veri sağlamak üzere uygun standartlarda verilerin yer alıyor olması ve araştırma bulgularında koruyucu aile hizmet modelinde yaşanan sorunları bulunduruyor olması gösterilebilir.

Bu noktada, araştırmanın en önemli sınırlılıkları yalnızca 2000-2021 yılları arasında ulusal tez merkezinde yayınlanan çalışmalarla sınırlı olması ve yapılan çalışmaların metodolojileri arasındaki farklılıkların verileri kategorize etme kıyaslama ve yorumlama noktasında zorluk ortaya çıkarmasıdır. Aynı zamanda koruyucu aile hizmet modeli ile ilgili yapılan çalışmaların az olması çalışmanın sınırlılıkları arasında gösterilebilir.

4. KORUYUCU AİLE HİZMET MODELİ

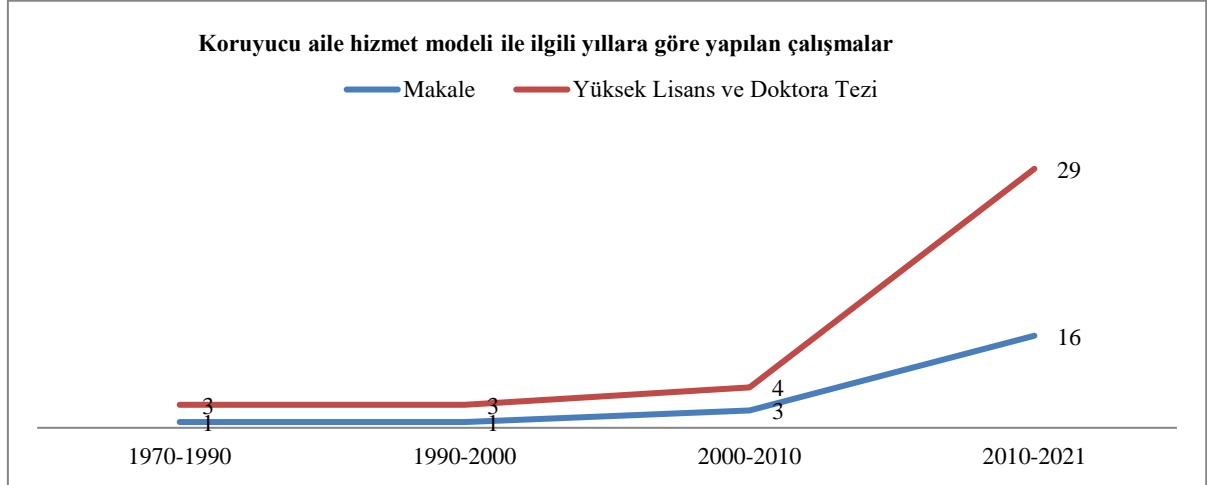
Koruyucu aile hizmet modeli ilk olarak 1926 tarihli ve 743 sayılı Mülga Türk Kanunu Medenisinin 272’nci maddesiyle birlikte hukuk sistemimize girmiştir. Türkiye’de ilk koruyucu aile uygulamaları ise 1949 tarihinden sonra uygulanmıştır (Doğan, 2013). 1983 yılında 2828 sayılı

Sosyal Hizmetler Kanunu' nun yürürlüğe girmesiyle birlikte korunma ihtiyacı olan çocuklar için kurum bakımına alternatif bir bakım modeli olmuştur. Sosyal hizmetlerde çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile hizmeti, çocukların ailesi yanında bakımının devam etmesi için alınabilecek önlem ve hizmetleri, geliştirilebilecek sosyal politika ve yasal düzenlemeleri, ailesinin güçlendirilmesi ve desteklenmesini amaçlayan her türlü karar ve uygulamaları kapsamaktadır (Karataş, 2007). Yapılan araştırmalarda çocukların aile ortamında yetişmelerinin gelişimlerine olumlu katkıda bulunduğu görülmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı' na bağlı hizmet veren Sosyal yardımlar genel müdürlüğü ve çocuk hizmetleri genel müdürlüğü dezavantajlı kesimde yer alan çocukların ailesiyle sağlıklı olarak yetişmesini desteklemektedir. Bakanlık, çocukların öz aileleri yanında yetişmesi için sosyoekonomik destek sağlamakta, öz ailesi yanında yetişmesinin mümkün olmadığı (ihmal, istismar, ebeveynlerin bağımlılık nedeniyle çocukların fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamada zorluk yaşaması ve sorumluluğu üstlenmek istememesi) durumlarda çocukların aile ortamında yetişmesi için evlat edinme ve koruyucu aile hizmet modellerini sunmaktadır (Erdal, 2014). Koruyucu aile çocuğun bakımı ve yetiştirilmesiyle sorumlu olan evlat edinme gerçekleşmeden çocuğun ihtiyaçlarını gidermeye çalışan gönüllü ailedir (Kılıç, 2018). Başka bir deyişle çocuk koruma sisteminde kurum bakımı hizmetinin yanı sıra bakım ve sorumluluğu üstlenecek ailenin yapmış olduğu hizmet modelidir.

4.1. Koruyucu Aile Hizmet Modeli ile ilgili yapılan çalışmaların sosyal sermaye bağlamında analizi

Literatüre bakıldığında koruyucu aile alanında yapılan çalışmaların 1990' lı yıllardan sonra artış gösterdiği görülmektedir. 2000' li yıllardan sonra hükümet politikasının "çocuğun yüksek yararı" gözetilmek hususuyla aile odaklı hizmetlere ağırlık verilmesiyle birlikte koruyucu aile hizmet modelinin yaygınlaşmasında bir etken olabilir. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı' nın kurulması çocuk refahı alanında yapılan çalışmaların yaygınlaşmasına sebep olabilir. Bu alandaki yaygınlaşma koruyucu aile hizmet modeliyle ilgili yapılan çalışmalara da yansımaktadır. Bu noktada koruyucu aile alanında yapılan çalışmaların yıllara göre analizi aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 1. Koruyucu Aile Hizmet Modeli İlgili Yıllara Göre Yapılan Çalışmalar

Kaynak: Yazar tarafından <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> ve <http://dergipark.org.tr>' de yayınlanan makale ve tezlerden oluşturulmuştur.

Tablo 1' de koruyucu aile hizmet modeli ile ilgili yıllara göre yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı, Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi (YÖKTEZ) ve <http://dergipark.org.tr> sisteminde bulunan makale ve tezlere göre hazırlanmıştır. Tabloya bakıldığında koruyucu aile alanında yapılan çalışmaların son 10 yılda yaşadığı artış dikkat çekmektedir. Özellikle yüksek lisans ve doktora tezlerindeki artış göze çarpmaktadır. Son yıllarda yapılan çalışmalar ile koruyucu aile

hizmet modeli birçok açıdan ele alınmış ve literatüre katkıda bulunulmuştur. Bu bağlamda koruyucu aile hizmet modeli' nin sosyal sermaye ile ilişkisini ele almak literatüre sağlayacağı katkı bakımından önemlidir.

Tablo 2 : Koruyucu Aile Hizmet Modeli İle İlgili Çalışmaların Odakları

Yazar	Öz Aile	Eğitim eksikliği	Hizmetin Yanlış Tanıtımı	Sivil Toplumun Rolü
(Koç, 2016)	✓	✓	✓	✓
(Certel,2019)	✓	✓		
(Yurdakul, 2016)	✓			
(Can, 2000)	✓		✓	
(Dal ve Akbaş, 2020)		✓		✓
(Özkara, 2005)			✓	
(Kahraman,2007)			✓	
(Özbesler, 2009)			✓	
Toplam	4	3	5	2

Öz Aile Temalı Çalışmalar

Araştırma kapsamında ele alınan çalışmalardan 5 tanesi öz aile odağını merkezine almıştır. Koruyucu aile hizmet modeli koruyucu aile ve korunmaya ihtiyacı olan çocuk odaklı bir hizmet gibi görünse de çocuğun öz ailesi bu hizmetin önemli bir parçasıdır. 14.12.2012 tarih 28497 sayılı Koruyucu Aile Yönetmeliği' nde "öz aile ile çocuğun birlikte yaşamalarını sağlayacak kısa ve uzun dönemde mesleki çalışmalar planlanır, şartların uygun bulunması durumunda çocuğun ailesi yanına dönüşü değerlendirilir" ibaresi yer almaktadır (KAY- m.16-3). Çocuğun öz ailesiyle kurulacak iletişimle birlikte ailenin çocukla ilişkisini güçlü tutmak ve ebeveynlik sorumluluklarını yerine getirebilecekleri fırsatları sunmak çocuğun psikososyal gelişimi ve hizmetin niteliği bakımından önemlidir. Fakat yapılan araştırmalarda koruyucu aile hizmeti uygulama sürecinde hizmetin öz aile odaklı olmaması noktasında eleştiriler bulunmaktadır (Koç, 2016; Certel, 2019; Yurdakul, 2016). Koruyucu aile hizmet sürecinin temel dinamikleri kurum, koruyucu aile ve öz ailedir. Hizmet sürecinde bu dinamiklerin etkileşimi çocuğun gelişimini olumlu etkilemektedir. Bu noktada öz aile odaklı yapılan çalışmalar önemlidir. Yurdakul(2016) yapmış olduğu çalışmasında öz ailesi ile düzenli olarak görüşen çocukların psikososyal gelişimlerinin yüksek çıktığını tespit etmiştir. Bir başka çalışmada Certel(2019), çocuk ile öz aile arasındaki görüşmelerin düzensiz olması veya hiç olmamasının çocukları olumsuz etkilediğini tespit etmiştir. Hizmetin etkinliği için sürecin başından sonuna kadar koruyucu aile hizmeti içerisinde yer alan kişilerin etkileşimlerinin uyumlu olması gerekmektedir. Süreç esnasında koruyucu ailenin çocuğa hizmet veren ekibin üyesi rolünü üstlenmesi gerekmektedir (Erol ve Üstüner, 2007). Sosyal ilişkilerin sosyal hizmet uygulamalarındaki önemi düşünüldüğünde güçlü ve etkili sosyal ilişki ağının koruyucu aile hizmet modelinin etkinliğini artıracığı düşünülmektedir. Koruyucu ailelerin çocuk ile ilişkisindeki algının hizmet sürecine öz ailenin

dahil olmasını engelleyici etkisi bulunmaktadır. Can(2000)' ın yaptığı çalışmada koruyucu aile hizmet modelinin evlat edinme sürecinde bir basamak olarak görüldüğünü tespit etmesi öz ailenin sürece dahil olmasını engelleyici sebeplerden biridir. Koruyucu aile hizmet modelinin Hollanda ve Türkiye' deki uygulamasını karşılaştıran Koç (2016) ise Hollanda' da öz ailenin koruyucu aile sistemine dahil edildiği, Türkiye' de ise dahil edilmediğini tespit etmiştir.

Koruyucu aile hizmet modelinde öz ailenin sisteme etkin bir şekilde katılımının önemini sosyal sermayenin unsurlarından sosyal ağlar ile ele alabiliriz. Sosyal sermayenin unsurlarından sosyal ağların eksikliği bireylerin sosyal destek ihtiyaçlarını artırmaktadır (Alyüz, 2018). Sosyal destek, bireyi hayatın olumsuz etkilerine karşı koruyan ve bireyin yaşam kalitesini artıran duygusal yardımdır (Yücel ve Demirel, 2017). Bireyin karşılaştığı sorunlarda sosyal çevresi ve aile bireylerinin yardımı önemlidir. Sosyal destek alabileceği en önemli kaynak olan aile ile arasındaki sosyal ağın güçlü bir şekilde sağlanamaması çocukların sosyal desteğe ihtiyacını artırmaktadır. Bu noktada ekonomik ve sağlık sorunları nedeniyle koruyucu aile hizmetinden faydalanan çocukların öz ailesiyle ilişki ağının artırılarak sosyal sermayesinin güçlendirilmesi çocuğun gelişimi ve hizmetin niteliği açısından önemlidir. Ayrıca öz ailenin sosyal hizmetin uygulama alanlarından olan dezavantajlı kesimler içerisinde yer alması düşük sosyal sermayeye sahip olduğunu göstermektedir. Düşük sermayeye sahip olan bireylerin kaynaklara ulaşımının zor olduğu düşünüldüğünde öz ailenin de sosyal ağlarının güçlendirilmesi önem arz etmektedir. Öz ailenin sosyal sermayesinin güçlendirilerek koruyucu aile sisteminde etkin rol alması çocuğun ailesinin yanına döndürülmesi noktasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Eğitim Eksikliği Temalı Çalışmalar

Koruyucu aile hizmet modeli ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında uygulama süreçlerinde eğitim eksikliğinden kaynaklanan sorunlar odağına alan çalışmalardan 3 tanesi ele alınmıştır. Koruyucu aile hizmet modeli sürecinde ailelerin eğitim programına dahil edilmesi uyum ve psikolojik dayanıklılığı olumlu etkilerken hizmetin niteliğini de geliştirmektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında hizmetin uygulama sürecinde Türkiye ve Hollanda'da farklılıkların bulunduğu görülmektedir (Koç, 2016). Bu farklılıklardan biri koruyucu aile olmadan önce yapılan eğitim çalışmalarıdır. Koç(2016) yaptığı çalışmada Hollanda' da koruyucu aile olmadan önce verilen eğitim programının Türkiye' de yapılmadığını, ailelerin koruyucu aile olmak için hazırbulunuşluk düzeyinin hizmetin niteliğini etkilediğini ifade etmektedir. Certel (2019) çalışmasında koruyucu ailelerin uyum problemi yaşadıklarını tespit ederek, koruyucu aile olmadan yapılacak eğitim çalışmasının önemine vurgu yapmıştır. Korunma ihtiyacı olan çocuklar yaşam öykülerinde karşılaştıkları problemler nedeniyle bir yetişkine bağlanma problemi yaşamaktadır. Gelişimleri yaşlılarından daha geride olabileceği için aile içi iletişim problemleri yaşanmaktadır. Aile ve çocuğun bu süreçte psikososyal olarak eğitim alması önemlidir. Koruyucu aile hizmetinin gönüllülük esasına dayanması, ailelerin çocukların bakımı ve yetiştirilmesine ilişkin yeterli bilgi sahibi olmamaları, yeterince eğitim almamaları gibi durumlar çocukla yaşanan problemlerde ailelerin daha kolay vazgeçmesine sebep olmaktadır (Dal ve Akbaş, 2020). Bu sebeple koruyucu aile hizmetinde eğitim, ailelerin sosyal ve ekonomik sermayelerine katkı sağlayarak sosyal ağlarını güçlendirmektedir. Sosyal sermayenin sosyal ağlar unsuru ve eğitimle ilişkisi düşünüldüğünde eğitim düzeyindeki gelişmenin sosyal ağlara katılımı artırdığı ve sosyalleşme sürecine olumlu katkısının olduğu görülmektedir (Günkör ve Özdemir, 2017). Sosyalleşme sürecinin koruyucu aile ve çocuğun iletişimini güçlendireceği, koruyucu ailenin eğitim süreciyle birlikte sosyal sermayesini artıracığı düşünülmektedir. Sosyal sermayenin gelişiminde önemli bir yere sahip olan Coleman(1996) sosyal sermaye ve eğitim arasındaki ilişkiyi aile içi normlar, sosyal ağlar ve eğitim kurumlarıyla açıklamaktadır. Eğitim, sosyal sermayeyi geliştirerek aile yapısı ve aile içi iletişim düzeyini etkilemektedir. Bu noktada koruyucu ailelere verilen eğitim, ailelerin sosyal etkileşimlerini artırarak problem çözme becerilerini geliştirmektedir. Eğitimle birlikte sosyal işlevselliği artan ailelerin doğru ve yeterli kaynaklara ulaşımı kolaylaşacaktır. Sosyal sermayesi gelişen koruyucu ailelerin diğer koruyucu ailelerle etkileşiminin artacağı düşünülmektedir.

Hizmetin Yanlış Tanıtımı Temalı Çalışmalar

Koruyucu aile hizmet modelinde yaşanan sorunlardan hizmetin yanlış tanıtımı ve tanıtım eksikliğini odağına alan çalışmalardan 5 tanesi ele alınmıştır. (Özkara, 2005; Can, 2000; Kahraman, 2007, Koç, 2016). Hizmet modeli ile bilgilendirmelerin yetkili kişiler tarafından yapılması sorunun toplumsal boyutta önem kazanmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Özkara(2005) yaptığı çalışmada koruyucu ailelerin hizmet modeli ile ilgili bilgilendirmeleri kurum ve kuruluşlardan ziyade televizyon ve gazetelerden edindiklerini tespit etmiştir. Yapılan araştırmalarda tanıtım yetersizliğinin koruyucu aile hizmet modelinin evlat edinme hizmetiyle karıştırılmasına olanak sağladığı tespit edilmiştir (Dal ve Akbaş, 2020). Bu sorunun ortaya çıkmasında aileyi değerlendirme ve koruyucu aile olma aşamasında, koruyucu aile olmanın ne anlama geldiğinin, evlat edinme uygulamalarından farklı bir uygulama olduğunun, zamanı geldiğinde çocuğun öz ailesinin yanına dönebileceği gibi özel durumların yeterince açıklanmamış olması etkili olmaktadır (Özbesler 2009). Koruyucu aile hizmet modeli ile ilgili tanıtım eksikliği veya yanlış tanıtımı toplumsal duyarlılık noktasında da etkili olmaktadır. Sosyal sermaye birikiminin gelişmiş olduğu toplumlarda toplumsal duyarlılık bilincinin yüksek olduğu düşünüldüğünde hizmetin tanıtımı ve toplumun bilinçlendirilmesi önem arz etmektedir. Özkara(2005)'nin yaptığı çalışmada korunmaya ihtiyacı olan çocuk sorununun temelinde ekonomik sebeplerin olduğu tespit edilmiştir. Toplumsal sebeplerden ziyade ekonomik sebeplerin ağırlıkta olması korunmaya ihtiyacı olan çocuk sorununun toplumsal bir sorun olarak görülmediğini ortaya koymaktadır. Sosyal sermayesi güçlü olan toplumlarda sosyal sorunların toplumsal sorun olarak algılandığı bilinmektedir (Kılıç, 2018). Böylelikle yapılan çalışmalar toplumun sosyal sermayesi hakkında bilgi vermektedir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü Temalı Çalışmalar

Koruyucu aile hizmet modelinde sivil toplum kuruluşlarının rolünü odağına alan çalışmalardan 2 tanesi ele alınmıştır. Koruyucu aile hizmet modelinin etkinliği için sivil toplum kuruluşlarının rolü önemlidir. Sivil toplum kuruluşları siyasi, kültürel, sosyal ve hukuki amaçlar doğrultusunda gönüllülük esasıyla faaliyet gösteren bağımsız oluşumlardır. Güçlü bir sivil toplum sosyal sermayeyi geliştirmektedir. Türkiye’de yaklaşık 120.000 dernek ve vakıf bulunduğu, sivil toplum kuruluşlarının ekonomideki payının çok düşük olduğu tahmin edilmektedir (Dal ve Akbaş, 2020). Gelişmiş ülkelerde ise sivil toplum kuruluşlarının GSMH içindeki payı Danimarka’da yüzde 7,8 (yaklaşık 1 milyon gönüllü katılım), Kanada’da % 6,7, ABD’de % 7,5 İsrail’de %12,5, İngiltere ve Fransa’da % 4,8 ve Japonya’da %3’tür (Tuz, 2010; Güzelay, 2013, akt. Dal ve Akbaş, 2020). Bu da göstermektedir ki Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının etkinliği gelişmiş ülkelere nazaran azdır. Buna rağmen Türkiye’de koruyucu aile hizmeti alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları son yıllarda artış yaşamaktadır. Koruyucu ailelerin eğitimi noktasında kamu hizmetlerinin sunduğu desteğin az olduğu düşünüldüğünde derneklerin faaliyetleri önem kazanmaktadır. Hollanda’da korunmaya ihtiyacı olan çocukların sorumluluğunun sivil toplum ve özel kuruluşlar ve devlet tarafından üstlenildiği tespit edilmiştir (Koç, 2016). Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri hizmetin niteliğini arttırdığı gibi sosyal sermayenin gelişimine de katkı sağlamaktadır. Sosyal sermayenin geliştirilmesinde dikkat çeken kavramlar işbirliği, ortaklık ve katılımdır (Polat, 2018). Sosyal sermayenin ‘yapıştırıcı’ işlevi toplum içindeki birlik, beraberlik ve dayanışma değerlerine katkısını bulunmaktadır. Bu bağlamda koruyucu aile hizmetinde sosyal sermayenin etkin bir şekilde kullanılarak toplumun tüm dinamiklerinin sorumluluk alması hizmetin niteliği açısından önemlidir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada sosyal sermayenin tanımı, tarihi gelişimi, sosyal sermaye bileşenlerine yer verilerek sosyal sermaye kavramı açıklanmıştır. Sosyal sermaye, sosyal iletişim ağlarının toplumun sağlıklı bir biçimde işlevlerini yerine getirmesini sağlamaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle bireyselleşen toplumların sosyal ağlarının da zayıflayacağı düşünülmektedir. Sosyal sermaye kavramı da küreselleşmeyle birlikte daha çok önem kazanmış ve bu alanda yapılan çalışmalar artmıştır.

Sosyal sermaye kavramının gelişiminde birçok sosyal bilimci bulunmaktadır. Bu bilim insanları kavramı farklı temellerde açıklamaktadır. Sosyal sermaye kavramının günümüze kadar ulaşmasında ve kavramın ortaya çıkmasında öne çıkan sosyal bilimciler tanımlarını farklı unsurlar üzerinde açıklamaktadır. Bunlar arasında en çok öne çıkan unsurlar güven, normlar ve sosyal ağlardır. Sosyal sermaye kavramının belirleyicileri ve tanımı noktasında birçok farklı görüş bulunmaktadır. Literatüre bakıldığında eğitim, medeni durum, cinsiyet, etnik yapı ve yaş gibi birçok belirleyici bulunmaktadır. Çalışma kapsamında sosyal sermayenin unsurlarının cinsiyet, yaş, etnik yapı, medeni durum, eğitim gibi belirleyicilerle ilişkisi de incelenmiştir.

Literatüre bakıldığında sosyal sermaye ile ilgili yüksek lisans/doktora düzeyindeki tezlerin sayısının 2000’li yıllardan sonra artış gösterdiği görülmektedir. 2000’li yıllardan sonra yazılan tezler incelendiğinde kavramın sosyal hizmet/sosyoloji alanında değerlendirilmesinin arttığı görülmektedir.

Literatüre bakıldığında sosyal hizmet disiplininin akademik ve profesyonel anlamda gelişmesinde “sosyal sermaye” kavramının etkili olduğu görülmektedir. Sosyal sermaye bireysel ve toplumsal sorunların çözümünde etkili bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Alyüz, 2018). Sosyal sermayenin bireysel, kurumsal ve toplumsal düzeylerde sosyal hizmet uygulamalarında kullanılabilecek yararlı ve çok boyutlu bilgiler sağlayabileceği düşünülmektedir (Hawkins ve Maurer, 2012). Bu bağlamda sosyal sermayenin mikro, mezzo ve makro boyuttaki sosyal hizmet uygulamalarında işlevsel olarak kullanılabileceği düşünülmektedir.

Yapılan çalışma sonucunda sosyal hizmet ve sosyal sermaye arasındaki ilişki, sosyal ilişkiler, sosyal ağlar, sosyal hayata katılım ve sosyal eksikliklerinin giderilmesini, yerel ve kamusal düzeyde sağlanması gereken işbirliği, toplumdaki sosyal eşitsizliklerin giderilmesi, sosyal adalet, sosyal işlevsellik üzerinden değerlendirilmiştir. Sosyal sermaye kavramının kişilerarası ilişkilerin sonucuna yaptığı vurgu sosyal hizmet yaklaşımlarından ekolojik perspektif ve güçlendirme yaklaşımı açısından kesişmektedir. Toplumlardaki kültürel farklılıklar bireylerin sosyal sermayesini etkilediği düşünüldüğünde toplumsal yapıların ve toplumun sosyal ağlarının analizinin çokkültürcü perspektifle ele alınması sosyal hizmet disiplini açısından önemlidir. Sosyal hizmet uygulamalarında bütünlükçü bir yaklaşımla sosyal sermaye analizi hak temelli sosyal hizmet bağlamında önemlidir. Düşük sosyal sermayeye sahip bireylere fırsat eşitliği yaratmaya çalışılması hak temelli sosyal hizmet uygulamalarıyla mümkün olmaktadır.

Koruyucu aile hizmet modeli ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; koruyucu aile hizmet modelinin tanıtım eksikliği, toplumsal sorun olarak görülmemesi, öz aile odaklı çalışmaların azlığı, koruyucu aile eğitimlerinin eksikliği, sivil toplum kuruluşların faaliyetlerinin yetersizliği gibi alanlarda sorunlar bulunmaktadır. koruyucu aile hizmet modelinin uygulama sürecinde yaşanan sorunların sosyal sermayeyle anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Öz ailenin koruyucu aile hizmetinde yeterince aktif rol almaması, çocukların sosyal sermayesini olumsuz etkileyerek hizmetin niteliğinin azalmasına neden olmaktadır. Öz ailenin sosyal sermayesinin güçlendirilerek koruyucu aile sisteminde etkin rol alması çocuğun ailesinin yanına döndürülmesi noktasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda koruyucu ailelerin eğitimi noktasında yaşanan sıkıntılar çocukların ve ailelerin sosyal sermayelerinin gelişmemesine sebep olduğu görülmektedir. Bu noktada koruyucu ailelere verilen eğitim, ailelerin sosyal etkileşimlerini artırarak problem çözme becerilerini geliştirmektedir. Eğitimle birlikte sosyal işlevselliği artan ailelerin doğru ve yeterli kaynaklara ulaşımı kolaylaşacaktır. Koruyucu aile hizmet modelinde sivil toplum kuruluşlarının yerini sosyal sermaye bağlamında incelediğimizde; sosyal sermayenin ‘yapıştırıcı’ işlevinin toplum içindeki birlik, beraberlik ve dayanışma değerlerine katkısını bulunduğu ve bu kapsamda sivil toplum kuruluşlarının etkinliğinin artırılması koruyucu aile hizmetinin niteliğine katkı sağlayacağı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, E. ve Dal, V. (2020). Koruyucu aile hizmetinde sivil toplum örgütlerinin rolü. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(3), 523-546.
- Alyüz, S. B. (2018). *Sosyal Sermaye, Sosyal Ağlar ve Sosyal Destek İlişkisi -Sultanbeyli ve Kadıköy’de Sosyal Hizmet Merkezlerine Başvuranlara İlişkin Karşılaştırmalı Durum Çalışması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yalova.
- Bayır Aslan, Ş. (2019). Sosyal sermaye oluşturma aracı olarak sosyal çalışma: Toplumsal cinsiyet ve eşitsizlik. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 79-99.
- Bourdieu, P. (2010). *Sosyal sermaye kuram uygulama eleştirisi*. M.M. Şahin ve A.Z. Ünal(Der.), İstanbul: Değişim Yayınları.
- Can Y. (2000). Koruyucu Aile Uygulaması Ankara Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü*. Ankara.
- Coleman, James S. (2010), “*Beşeri Sermayenin Yaratımında Sosyal Sermaye*”, *Sosyal Sermaye–Kuram, Uygulama, Eleştirisi-*. M.M. Şahin ve A.Z. Ünal(Der.), İstanbul: Değişim Yayınları.
- Certel, N. (2019). Koruyucu aile derneklerine üye olan koruyucu ailelerin bu modele ilişkin deneyim ve değerlendirmeleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 30(1), 147-165.
- Demirel, Y , Yücel, M . (2017). Sosyal destek ve psikolojik güçlendirmenin duygusal tükenmişlik üzerine etkisi . *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Özel Sayı - ICEBSS 2017*, 310-321 .
- Doğan, R. (2013). Bir koruma tedbiri olarak koruyucu aile kurumu ve koruyucu aile yönetmeliği, *Ankara Barosu Dergisi*, 2, (147-170).
- Erdal, L. (2014). Türkiye’ de sosyal politika ve koruyucu aile hizmet modeli. *Sosyo Ekonomi Dergisi*, 2, (172-192).
- Field, J. (2008). *Sosyal Sermaye*. B, Şen ve B. Bilgin(Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fukuyama, Francis (2010), “*Sosyal sermaye ve sivil toplum*”. Sosyal Sermaye Kuram Uygulama Eleştirisi içinde M. M. Şahin ve A. Z. Ünal (Der.), İstanbul: Değişim Yayınları.
- Gök, M. (2014). Toplumsal kalkınmanın ve sosyal sermayenin bilinmeyen aktörleri: kadın odaklı sivil toplum kuruluşları (Yayımlanmamış Doktora Tezi), *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Günkör, C, Özdemir, M. (2017). Sosyal sermaye ve eğitim ilişkisi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(1), 70-90.
- Hampshire, A. ve Healy, K. (2000). Social capital in practice. family futures: issues in research and policy, *7th Australian Institute of Family Studies Conference*, Sydney, 24-26 July 2000.

- Hawkins, R. ve Maurer, K. (2012). Unravelling social capital, disentangling a concept for social work, *British Journal of Social Work*. 42(1). (353–370).
- Healy, K. ve Hampshire, A. (2002). Social capital: a useful concept for social work. *Australian Social Work*. 55(3). (227-238).
- Helliwell, J. and Putnam, R. (1999). “Education and social capital”, NBER Working Paper, no. 7121.
- Jordan, B.(2003). Social work, mobility and membership. *Social Work and Society*, 1(1).
- Karataş K. (2007). Türkiye’de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile uygulamaları üzerine bir değerlendirme, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 18(2), 7-20.
- Kılıç, S. (2018). Sosyal sermayenin koruyucu aile hizmet modelindeki yeri ve bu alanda yapılan akademik çalışmaların analizi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yalova.
- Koç, T. (2016). Türkiye’de koruyucu aile hizmetinin etkinliğinin artırılmasına yönelik çözüm önerileri: Türkiye ve Hollanda karşılaştırması (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*. Manisa.
- Kongar, E. (1972). *Sosyal Çalışmaya Giriş*, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Nuno, D.G. (2008). The social capital effect in nonprofit human service organizations: an examination of potential outcomes of organizational social capital related to effectiveness. PhD Thesis, *The University of Texas at Arlington*, USA.
- Özbesler, Y . (2009). Koruyucu aile hizmetlerinde değerlendirme süreci. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 16 (16), 86-94.
- Özkara, S. (2005). Toplumun koruyucu aile uygulamasına ilişkin bilgi görüş ve değerlendirmeleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü*. Ankara.
- Polat, G. (2012). Madde bağımlısı ergenlerin tedavi sonrası toplumla yeniden bütünleşme deneyimleri ve sosyal sermaye yaklaşımı temelinde sosyal hizmet müdahalesi (Yayımlanmış Doktora Tezi). *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara.
- Putnam, R. (2010), “Tek Başına Bowling: Amerika’nın Azalan Sosyal Sermayesi”. Sosyal Sermaye Kuram Uygulama Eleştiri içinde. M. M. Şahin ve A. Z. Ünal (Der.). T. Ulutaş ve M. M. Şahin (Çev.), İstanbul: Değişim Yayınları.
- Şan, M.K. , Akyiğit, H. (2015). Sosyal sermaye tartışmaları ve Türkiye’de sosyal sermayenin ölçülmesi sorunu, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (34): 123-134.
- Şimşek, M.Ş., Çelik, A., Akgemci T. (2000). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*. Ankara:Nobel Yayınları.
- Temple, J. (2000). “Growth Effect of Education on Social Capital in the OECD Countries”, OECD Working Paper No: 00/36.
- Uğuz, H. E. (2010). *Kişisel ve Kurumsal Gelişmeye Farklı Bir Yaklaşım Sosyal Sermaye*. Ankara: Orion Yayınları.

- Yarcı, S . (2014). Pierre Bourdieu’da sosyal sermaye kavramı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6 (1) , 125-135 .
- Yurdakul, A. (2016). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı kurum bakımında kalan çocuklarla koruyucu aile yanında kalan çocukların benlik saygısı ve psikososyal gelişimleri arasındaki farklılıkların incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İstanbul.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Toplumsal Politika Dergisi’nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.